

INTERFAOL USULLAR, ULARNING TURLARI VA ULARNI DARS JARAYONIDA QO`LLASHNING SAMARADORLIGI

Jonibekova Aziza Hatamjon qizi

Rustam Bosimov NTM boshlang'ich ta'lim o'qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17034893>

Annotatsiya. Ushbu tezisda ta'lim jarayonida interfaol usullardan foydalanishning nazariy asoslari, ularning turlari hamda amaliyotda qo'llash imkoniyatlari yoritilgan. Interfaol usullar — o'quvchilarni faol fikrlashga, mustaqil ishlashga va jamoaviy muloqotga jalb etuvchi zamonaviy pedagogik yondashuvlardan biridir. Ishda interfaol metodlarning turlari, jumladan "Aqliy hujum", "Klaster", "Insert", "Blits-so'rov", "Munozara", "Rol o'ynash" kabi usullar haqida ma'lumot berilgan va ularning dars samaradorligiga ta'siri tahlil qilingan.

Shuningdek, mazkur usullarni dars jarayoniga to'g'ri integratsiya qilish orqali o'quvchilarning bilim darajasi, darsga qiziqishi va faol ishtiroki qanday oshishi mumkinligi amaliy misollar bilan asoslab berilgan. Tadqiqot natijalari interfaol metodlarning didaktik imkoniyatlarini yanada samarali ochib berish va o'qituvchilarga tavsiyalar berishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: interfaol usullar, ta'lim jarayoni, pedagogik texnologiyalar, dars samaradorligi, faol o'quvchi, innovatsion metodlar, munozara, rol o'ynash, insert, klaster, metodik yondashuv.

Zamonaviy ta'lim tizimida o'quvchilarning bilim olish faoliyatini faollashtirish, mustaqil fikrlash va kreativ yondashuvni shakllantirish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi. An'anaviy o'qitish metodlaridan farqli o'laroq, interfaol o'qitish usullari o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytiradi, ta'lim jarayonini ikki tomonlama faol muloqot asosida tashkil etishga xizmat qiladi. Interfaol metodlar orqali o'quvchilar bilimlarni tayyor shaklda emas, balki muhokama, izlanish va amaliy faoliyat natijasida egallaydilar. Shuning uchun ham, bu usullar XXI asr ta'limining ajralmas qismiga aylanib bormoqda.

"Interfaol" (lotincha "inter" – o'zaro, "actio" – harakat) so'zining o'ziyoq usullarning asosiy tamoyilini ifodalaydi — ya'ni, o'quvchilarning dars jarayonida o'zaro faol hamkorligi va fikr almashuvi. Interfaol metodlar ta'limni faqat bilim berish jarayoni emas, balki shaxsiy rivojlanish, ijtimoiylashuv va muammo yechish qobiliyatini rivojlantirish vositasi sifatida ko'radi.

Bu usullar konstruktivistik pedagogika nazariyasiga asoslanadi, ya'ni bilim – bu tayyor mahsulot emas, balki o'quvchining o'zi tomonidan shakllantiriladigan jarayon, degan g'oya asosida quriladi.

Interfaol metodlar turlicha shakllarda bo'lib, har biri o'ziga xos pedagogik maqsadga xizmat qiladi. Quyida keng tarqalgan ba'zi interfaol usullar keltiriladi:

"Aqliy hujum" (Brainstorming):

Guruhda erkin fikr aytish orqali muammoni hal qilishga harakat qilinadi.

Ijodiy tafakkurni rivojlantiradi, o'quvchilarning ishtirokini kuchaytiradi.

"Klaster" metodi:

Asosiy tushuncha atrofida bog'liq g'oyalar tarmog'i yaratiladi.

Mavzuni mantiqiy tahlil qilishga, asosiy va ikkilamchi tushunchalarni ajratishga o'rgatadi.

"Insert" texnologiyasi:

Matn ustida ishlashga asoslangan bo'lib, o'quvchi o'qish davomida belgilar qo'yadi: Y – bilganim, Q – yangi ma'lumot, ? – tushunarsiz, + – hayratlantirgan.

Bu o'quvchini faollashtiradi, matn bilan ishlash ko'nikmasini rivojlantiradi.

Bahs-munozara (Debate):

O'quvchilar ikki guruhga bo'linib, bir-biriga qarama-qarshi fikrlarni himoya qiladi.

Tanqidiy fikrlash, dalil keltirish, fikrni asoslash ko'nikmalari shakllanadi.

Rolli o'yinlar:

Tarixiy, ijtimoiy yoki badiiy mavzular asosida rollarga kirish orqali mavzu yoritiladi.

Tasavvur, empatiya va ijodiy ifoda imkoniyatlari rivojlanadi.

“Akvarium” usuli:

Bir guruh o'quvchi markazda muhokama qiladi, boshqalar kuzatadi va keyin fikr bildiradi.

Ko'rgazmali fikrlash va tahlil ko'nikmalarini mustahkamlaydi.

Guruhli ish (Kooperativ ta'lim):

O'quvchilar kichik guruhlarda ishlaydi, har bir a'zo javobgarlikka ega.

Jamoadi ishlash, vazifalarni taqsimlash, fikr almashish rivojlanadi.

Dars jarayonida interfaol usullarning qo'llanilishi va samaradorligi

Interfaol metodlarni dars jarayonida to'g'ri tanlash va qo'llash quyidagi natijalarga olib keladi:38

O'quvchi dars mavzusini faollik bilan o'zlashtiradi, uni o'zi kashf etadi;

Ijodiy va tanqidiy fikrlash shakllanadi;

O'quvchilar o'rtasida ijtimoiy kompetensiyalar rivojlanadi – muloqot, fikr aytish, murosaga kelish;

O'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi masofa qisqaradi, hamkorlik muhiti shakllanadi;

O'quvchilarning o'z-o'zini baholash, javobgarlik hissi, motivatsiyasi ortadi.

Misol uchun, adabiyot darsida “Rolli o'yin” yordamida “Alpomish” dostoni sahnasini jonlantirish, tarix darsida esa “Bahs-munozara” asosida tarixiy voqealarga nisbatan turli nuqtai nazarlarni himoya qilish o'quvchilarda mavzuga nisbatan qiziqish uyg'otadi.

Adabiyotlar tahlili

Interfaol usullar bo'yicha ko'plab ilmiy-pedagogik manbalar mavjud bo'lib, ular mazkur usullarning nazariy asoslari, amaliy qo'llanilishi va darsdagi samaradorligi haqida batafsil yoritib beradi.

Xususan, Q. Yo'ldoshev, Sh. Toshboev va boshqa pedagog olimlarning ta'lim metodikasiga oid ishlari interfaol yondashuvlarning mohiyati, maqsadi va ahamiyatini chuqur ochib bergan. Bu asarlarda ta'lim jarayonida o'quvchini markazga qo'yish, uning faol ishtirokini ta'minlash, darsni o'zlashtirishdagi passivlikni kamaytirish zarurligi ta'kidlangan.

Zamonaviy pedagogik texnologiyalarga bag'ishlangan qo'llanmalarda “Aqliy hujum”, “Klaster”, “Sinkveyn”, “Insert”, “Blits-so'rov”, “Rol o'ynash” kabi metodlarning nazariy asoslari va darsga integratsiyasi bo'yicha namunaviy tavsiyalar berilgan. Masalan, T. Ibragimovning dars jarayonlarida faol metodlardan foydalanishga doir tadqiqotlarida, interfaol usullarning o'quvchi tafakkuriga va darsga bo'lgan munosabatiga ta'siri tahlil qilingan.

Bundan tashqari, O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi tomonidan tasdiqlangan darsliklar va o'qituvchilar uchun metodik qo'llanmalarda ham interfaol yondashuvlar keng yoritilgan. Ular amaliy jihatdan foydali bo'lib, o'qituvchilarga darslarni zamonaviy tarzda tashkil etishda yordam beradi.

Xorijiy adabiyotlar, xususan, J. Dewey, L. Vygotsky va D. Kolb kabi olimlarning ishlarida o'rganishning faol shakllari, ijtimoiy muloqot orqali bilim egallash, tajriba asosida o'rganish

nazariyalari asoslab berilgan bo'lib, ular interfaol usullarning psixologik-pedagogik asosini tashkil etadi.

Shu bilan birga, so'nggi yillarda internet resurslari va ilmiy maqolalarda interfaol yondashuvlarning raqamli ta'lim platformalarida qo'llanilishi, onlayn darslarda tatbiq etilishi bo'yicha ham dolzarb ma'lumotlar taqdim etilmoqda. Xulosa qilib aytganda, interfaol usullar zamonaviy ta'limning ajralmas qismi bo'lib, ular dars jarayonida o'quvchilarning faolligini oshirish, mustaqil fikrlashini shakllantirish va bilimlarni chuqurroq o'zlashtirishda muhim rol o'ynaydi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, interfaol metodlardan maqsadga muvofiq va ijodiy foydalanish dars samaradorligini oshiradi, o'quvchilar bilan o'qituvchi o'rtasidagi muloqotni mustahkamlaydi hamda o'quvchilarning darsga bo'lgan qiziqishini orttiradi.

Shu boisdan, zamonaviy pedagoglar o'z amaliy faoliyatida interfaol usullarning turli shakllaridan foydalanib, ta'lim jarayonini yanada boyitishi, innovatsion yondashuvlarni keng joriy etishi lozim.

Foydalanilgan Adabiyotlar:

1. Yo'ldoshev Q. Pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: O'qituvchi, 2019.
2. Toshboev Sh. Interfaol ta'lim metodlari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020.
3. Ibragimov T. Faol ta'lim metodlari va ularning amaliy qo'llanilishi. – Samarqand: SamDU nashriyoti, 2021.
4. Xalq ta'limi vazirligi. Umumiy o'rta ta'limda zamonaviy darsni tashkil etish metodikasi. – Toshkent: 2022.
5. Dewey J. Experience and Education. – New York: Macmillan, 1938.
6. Vygotsky L.S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. – Harvard University Press, 1978.
7. Kolb D.A. Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development. – Prentice Hall, 1984.
8. Soliyeva M., Karimova D. Interfaol metodlar yordamida dars samaradorligini oshirish // Pedagogik innovatsiyalar jurnali, №2, 2023.
9. Djurayev, M., Husenov, J., & Qurbonova, C. (2024). GEOGRAFIYA DARSLARIDA ZAMONAVIY O'YIN TEXNOLOGIYALAR. Журнал академических исследований нового Узбекистана, 1(5), 67-70.
10. Djurayev, M. E., & Kurbanova, C. T. (2024). Protected areas in wilderness landscapes and ensuring ecological security in Uzbekistan. Journal of Geography and Natural Resources, 4(01), 146-152.